

Nadir İSMAYILOV
Bibliografişünaslıq kafedrasının müdiri, dosent
Qəmzə HACIYEVA
Bibliografişünaslıq kafedrasının baş müəllimi

GÖRKƏMLİ ALİMƏ HƏSR OLUNMUŞ YENİ BİBLİOQRAFİK MƏLUMAT KİTABI

***Açar sözlər:** Məmməd Cəfər Cəfərov, şəxsi bibliografik göstərici, quruluş təhlili, axtarış imkanları.*

***Ключевые слова:** Маммед Джафар Джафаров, личный показатель библиографики, анализ исследований, возможности поиска*

***Keywords:** Mammad Jafar Jafarov, personal biographic indicator, structure analysis, search options.*

Müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxana bibliografiya sahəsinin hüquqi bazası yaradılmışdır (2,3). Bu normativ hüquqi bazanın həyata keçirilməsi yaradılan bibliografik ehtiyatın texnologiyasına və tərtibat metodikasına da əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Bibliografik tərtibatın metodikasına dair xüsusi vəsait meydana gəlmişdir (1).

Respublikamızda xalqımızın milli sərvəti olan bibliografik ehtiyatın formalaşmasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının xüsusi rolu vardır. Kitabxana müxtəlif məzmunlu bibliografik vəsaitlər hazırlayıb çap etdirməklə bibliografik ehtiyatı daha da təkmilləşdirir, onu inkişaf etdirib zənginləşdirir. Mərkəzi Elmi Kitabxananın çap etdirdiyi bibliografik vəsaitlər içərisində “Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri” seriyasında buraxılan şəxsi bibliografik göstəricilər xüsusi bir sistem yaratmaqla bibliografik tərtibat baxımından diqqəti cəlb edirlər. 1964-cü ildən bu seriyada 200-dən artıq şəxsi göstərici buraxılmışdır ki, onlar da bilavasitə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin qərarı ilə tərtib olunurlar.

2011-ci ildə AMEA-nın MEK-sı tərəfindən “Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri” seriyasında görkəmli ədəbiyyatşünas alim dövlət mükafatı laureatı, əməkdar elm xadimi, filologiya elmləri doktoru, akademik Məmməd Cəfər Cəfərova həsr olunmuş daha bir elmi köməkçi göstərici hazırlanmışdır. Bu göstərici görkəmli alimin anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin 13 mart 2009-cu il tarixli qərarı əsasında tərtib olunmuşdur. Qərarın mətni göstəricinin əvvəlində verilmişdir.

“Elm” nəşriyyatı tərəfindən nəşr olunmuş bu göstəricinin tərtibçi müəllifi filologiya elmləri doktoru Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, elmi redaktoru

akademik İsa Həbibli, ixtisas redaktoru Rəna Kazımovadır. Qeyd edək ki, bu göstərici akademik M.C.Cəfərova həsr olunmuş üçüncü bibliografik vəsaitdir. Əvvəlki göstəricilərdən biri 1973-cü ildə (tərtib edəni C.Cabbar) digəri isə 2003-cü ildə (tərtib edəni İ.İsrafilovdur) çap olunmuşdur.

Haqqında bəhs etdiyimiz bibliografik vəsait əvvəlkilərdən həm quruluşu, həm də məlumat əhatəliyi baxımından fərqlənir. Qeyd edək ki, göstəricidə titul səhifəsinin “Tərtibçi müəllifdən” sərəlvhəsi ilə verilmiş ön sözün, akademik “Həyat və yaradıcılığının əsas tarixlərinin” və Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru, Milli Məclisin deputatı, akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən yazılmış “Akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun həyatı, elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyəti haqqında qısa öçerk”in Azərbaycan, rus, ingilis dillərində verilməsi ondan istifadə edilməsi imkanlarını genişləndirmiş və alimin yaradıcılığını tədqiq edib öyrənən xarici tələbatçıların da bibliografik vəsaitdən istifadəsini təmin etmişdir.

AMEA-nın müxbir üzvü Yaşar Qarayevin “Müqəddəs sadəlik məktəbi” başlığı ilə verilmiş müqəddimədə görkəmli ədəbiyyatşünas-alimin yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləri şərh olunmuş və qeyd edilmişdir ki, M.Cəfərin ən yaxşı monoqrafiya və məqalələri bu gün də ədəbi inkişafımızın müasir mərhələsini əks etdirir, elmi-estetik fikrimizin səviyyəsini təmsil edən əsərlər sırasında fəxri yer tutur.

“Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri Məmməd Cəfər Cəfərov haqqında” bölməsi də xüsusi maraq doğurur. Burada Respublikamızın görkəmli alimlərindən Mirzə İbrahimovun, Budaq Budaqovun, Fuad Qasımzadənin, Bəkir Nəbiyevin, Kamal Talıbzadənin, Bəxtiyar Vahabzadənin, İsa Həbibbəylinin, Abbas Zamanovun, Əbülfəz Quliyevin, Azadə Rüstəmovanın, İnkilab Kərimovun, Əziz Mirəhmədovun, Məhərrəm Cəfərlinin, Kamran Əliyevin, Pənah Xəlilovun, Yavuz Axundlunun, Gülşən Əliyevanın xalq yazıçılarından Elçinin, Qılman İlkinin, Əzizə Cəfərzadənin, Anarın, akademik M.C. Cəfərov haqqında fikirləri öz əksini tapmışdır.

Akademiki bir şəxsiyyət, insan, alim kimi səciyyələndirən bu fikirləri müəyyənləşdirib aşkara çıxarmaq, sözsüz ki, tərtibçinin gərgin zəhmətinin, əhatəli axtarışının və bir alim kimi təcrübəsinin nəticəsidir.

Vəsaitin bilavasitə bibliografik informasiyanı əks etdirən hissəsi dörd bölmədən ibarətdir: “Əsərlərinin bibliografiyası”, “Redaktə etdiyi əsərlər”, “Dissertasiyalara elmi rəhbərlik”, “Həyatı və yaradıcılığı haqqında ədəbiyyat”.

Göstəricinin tərtibçisi filologiya elmləri doktoru A.Əliyeva-Kəngərlinin qeyd etdiyi kimi bibliografik vəsaitdə akademik M.C.Cəfərovun 1939-2010-cu illərdə Azərbaycan, rus və xarici dillərdə nəşr olunmuş kitab, monoqrafiya, dövrü mətbuatda çıxan elmi-tənqidi və ədəbi-publisistik məqalələri əhatə olunmuşdur. Bu materiallar “Əsərlərinin bibliografiyası” bölməsində aşağıdakı yarım bölmələr daxilində qruplaşdırılmışdır: Kitabları,

dərslikləri, elmi-tənqidi və publisistik məqalələri, bədii əsərləri. Göstəricidə bibliografik təsvirlər xronoloji prinsip əsasında düzülüşdür. Belə düzülüş alimin əsərlərinin nəşr tarixini izləməyə imkan verir. Bibliografik göstəricidən aydın olur ki, M.C.Cəfərovun ilkin mətbu əsəri 1937-ci ildə “Ədəbiyyat” qəzetində çap olunmuş rus yazıçısı A.İ.Gertsen haqqında yazılmış “Demokrat, revolyusioner, sosialist” adlı məqalədir. Onun ilk kitabı da rus ədəbiyyatı klassiklərinə həsr olunmuşdur. Bu kitab 1939-cu ildə latın əlifbası ilə çap olunmuş “Rus ədəbiyyatı öçerkləri” adlı məqalələr toplusudur. Ümumiyyətlə, alimin çap olunmuş 48 kitabından bilavasitə 9-u məhz rus ədəbiyyatına həsr olunmuşdur. Eyni zamanda 6 kitabı bilavasitə rus dilində çap olunmuşdur ki, bunlar da Azərbaycan ədəbiyyatı nümayəndələrinə həsr olunmuş əsərlərdir. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim klassik rus ədəbiyyatı nümayəndələrinin yaradıcılığını tədqiq edib Azərbaycan oxucularına tanıtmqla yanaşı, Azərbaycan ədəbiyyatı ilə rus dilli oxucuların tanış olmasına da diqqət yetirmişdir. Rus dilində çap olunmuş “Mirzə Ələkbər Sabir” (1962), “Cəlil Məmmədquluzadə” (1966), “Hüseyn Cavid” (1982), “Ədəbi düşüncələr” (1988) və başqaları məhz belə əsərlərdəndir.

Göstəricidə hər bir kitabın daxili məzmunu onun içindəkilərin sadalanması ilə açılıb göstərilir. Görkəmli alimin pedaqoji fəaliyyəti də mühüm yer tutur. O, 30 ildən artıq müxtəlif ali məktəblərdə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuş, Azərbaycan Dövlət Univerisitetində və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda filologiya fakültəsinin dekanı, rus ədəbiyyatı kafedrasının müdiri və digər bu kimi vəzifələrdə çalışmışdır. Bunun nəticəsidir ki, 1951-1975-ci illərdə onun 19 dərsliyi çap olunmuşdur. Orta məktəblərin 9-10-cu sinifləri üçün çap olunmuş “Ədəbiyyat XIX-XX əsrlər”, “Ədəbiyyat” dərslikləri görkəmli alim Feyzulla Qasımzadə ilə birlikdə yazılmışdır. Bu kitablar ötən əsrin 50-70-ci illərində orta məktəblərdə ədəbiyyat üzrə əsas dərslik olmuşdur. Ali məktəblər üçün yazılmış üç hissədən ibarət “XIX əsr rus ədəbiyyatı” dərsliyi (1970;1974;1975) isə İ.Həbibbəylinin yazdığı kimi dərin və sistemli araşdırmaların nəticəsində yaranmış və ali məktəblər üçün nadir dərslikdir.

Göstəricinin “Elmi-tənqidi və ədəbi publisistik məqalələr” yarım bölməsində alimin 375 məqaləsinin bibliografik təsviri verilmişdir. Bu məqalələrin də düzülüşündə xronoloji düzülüş qaydaları əsas götürülmüş, il daxilində əlifba prinsipinə əsaslanmış və hər bir bibliografik təsvir qısa məlumat annotasiyası ilə əks olunmuşdur. Eyni məqalənin müxtəlif nəşrləri də göstərilir ki, bu da vəsaitin məlumat əhəmiyyətini artırmış olur. Göstəricidən aydın olur ki, alimin məqalələrinin əksəriyyəti “Ədəbiyyat”, “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Kommunist” qəzetlərində, “Azərbaycan” jurnalında dərc edilmişdir. “Bədii əsərləri” yarım bölməsində 14 əsərin bibliografik təsviri verilmişdir. Bunlardan 11-i 1946-cı ildə “Ədəbiyyat” qəzetində “Zurnaçı”,

“Dəmdəmək”, “Zorən təbib”, “M.N”, imzaları ilə çap olunmuş satiralardır. 3-ü isə 1967-ci ildə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində “M.Zeynalıoğlu” imzası ilə dərc edilmiş hekayələrdir.

“Redaktə etdiyi əsərlər” yarım bölməsindən aydın olur ki, alim 15 əsərin redaktoru olmuşdur. Bunlardan M.F.Axundovun “Əsərləri”nin III cildini (1955), H.Cavidin “Seçilmiş əsərləri” (1958), K.Məmmədovun “Həyat və sənət yollarında” (1965), K.Talıbzadənin “XX əsr Azərbaycan tənqidi” (1965) və digər sanballı əsərləri qeyd etmək olar.

Akademik M.C.Cəfərov 1955-1970-ci illərdə 21 nəfərin alimlik dərəcəsi almalarına yaxından köməklik göstərərək, onların dissertasiya işlərinin elmi rəhbəri olmuşdur. Təkcə 1966-cı ildə onun rəhbərliyi ilə 7 nəfər namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Bunlardan A.Abbasovu, N.Bağirovu, E.Cəfərpurini, N.Əsgərovu və başqalarını göstərmək olar.

Göstəricinin sonuncu bölməsi M.C.Cəfərovun həyat yaradıcılığına həsr olunmuş ədəbiyyatı əhatə edir. Qeyd edək ki, bütünlükdə 727 ədəbiyyat haqqında biblioqrafik məlumat verən göstəricinin bu bölməsində 236 adda material əks olunmuşdur. Bunlardan 11-i rus dilində, qalanları isə Azərbaycan dilindədir. Burada da material illər üzrə qruplaşdırılmış, daxildə isə əlifba prinsipinə riayət olunmuşdur. Məqalələrin əksəriyyətinə məlumat annotasiyası verilmişdir. Haqqında olan ədəbiyyatdan məlum olur ki, alimin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş məqalələrlə yanaşı “Səni kim unudar” (2003), (tərtib edəni İ.İsrafilov, elmi redaktoru Elçin), “Akademik Məmməd Cəfər Cəfərov: Taleyi və sənəti” (tərtib edəni İ.Həbibbəyli, elmi redaktoru F.Kazımova) adlı məqalələr toplusu iki biblioqrafik göstərici və digər bir sıra bu kimi materiallar da çap olunmuşdur. Onlarda akademikə keçdiyi həyat yolu, yaratdığı elmi məktəb, yaradıcılıq tərzini apardığı tədqiqatlar haqqında müxtəlif mülahizələr öz əhatəli təhlilini tapmışdır.

Göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə sonda verilmiş köməkçi göstəricilərdən biri “Haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi”dir. Məhz bu köməkçi göstərici vasitəsilə hər hansı bir müəllifin ədəbiyyatşünas alim haqqında müəyyən əsərini asanlıqla müəyyənləşdirmək mümkündür. Eyni zamanda buradan aydın olur ki, alimin yaradıcılığını ən çox İ.Həbibbəyli və Y.Qarayev tərəfindən tədqiq edilib araşdırılmışdır.

Köməkçi göstəricilərdən biri “Əsərlərin əlifba göstəricisi”dir. Əsərlərinin düzülüşündə xronoloji prinsipin tətbiq olunduğu bu göstəricidə tərtibçinin belə bir köməkçi aparat verməsi tamamilə məqsədə uyğun olub, onun axtarış imkanlarını, istifadə səmərəliliyini artırır. Burada əvvəlcə Azərbaycan dilində, sonra isə rus və xarici dillərdə olan əsərləri göstərilmişdir. Məhz bu köməkçi göstərici alimin müəyyən əsəri haqqında biblioqrafik məlumatı, həmin əsərin neçə nəşri olduğunu asanlıqla aydınlaşdırmağa imkan verir.

“Müştərək müəlliflərin əlifba göstəricisi”dən məlum olur ki, görkəmli alim ən çox akademik F.Qasımzadə ilə şərikli əsərlər yazmışdır. Onların orta məktəblər üçün müştərək yazdıqları “Ədəbiyyat” dərsliyi 1952-1969-cu illərdə 15 dəfə çap olunmuşdur.

Gördüyümüz kimi, bu göstəricidə biblioqrafik məlumatın kommunikativ funksiyası üstünlük təşkil etsə də, axtarış əlaməti də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

M.C.Cəfərovun həyat və yaradıcılığını tədqiq edib öyrənən hər bir tədqiqatçının masaüstü kitabı olacaq bu biblioqrafik informasiya mənbəyi şəxsi biblioqrafik vəsaitlər sistemində mühüm yer tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. İsmayılov N., Vəzirova R. Biblioqrafik tərtibin metodikası.-Bakı: Mütərcim, 2004.-51 s.
2. “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Azərbaycan.- 1999.-14 mart
3. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə dövlət proqramı// Əhmədov.E.Azərbaycanda kitabxana-informasiya işinin hüquqi bazası.B.-2012, s.108-139

Н. И. ИСМАИЛОВ, Г. С. ГАДЖИЕВА НОВАЯ БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ ИНФОРМАЦИОННАЯ КНИГА ПОСВЯЩЕННАЯ ИЗВЕСТНОМУ УЧЕНОМУ

РЕЗИЮМЕ

В статье проанализировано библиографический источник, дано структура анализа, информационно поисковые возможности данного указателя.

N. I. ISMAILOV, G. S. HADJIYEVA. A NEW REFERENCE BOOK DEVOTED TO THE WELL-KNOWN SCHOLARS

SUMMARY

In article analyses the bibliographic source, given structure analyses, information retrieval capabilities of the pointer.